

FÄRSAARTEN AIKUISKOULUTUKSESTA JA VAPAASTA SIVISTYSTYÖSTÄ

Niin pienessä yhteisössä kuin Färssaaret on äärettömän tärkeää, että voimme olla mukana pohjoismaisessa aikuiskasvatusyhteistyössä ja seurata, mitä muissa Pohjoismaissa tapahtuu. Färssaarilla ei ole varaa eikä mahdollisuutta aloittaa suuria kokeiluprojekteja. Siksi meille on tärkeää tietää, mitä ympärillämme tapahtuu, mitä on käynnissä ja mitä kokemuksia on saatu tehdyistä projekteista. Olemme hyötynet paljon pohjoismaisesta yhteistyöstä vapaan sivistystyön alueella ja toiveemme on, että Färssaarilla olisi mahdollisuus tulevaisuudessaakin olla siinä mukana.

Färssaariin kuuluu 18 saarta, joista 17 on asuttuja. Färssaarten pinta-ala on 1400 km² ja eteläpohjoishalkaisija on 110 km ja itä-länsi 75 km. Asukasluku on noin 47 000.

Väestöjakauma

Vanhoina aikoina väestö oli jakautunut kaikille saarille, mutta viime vuosina se on siirtynyt kohti keskustaa. Tämä aiheuttaa koko lailla ongelmia sekä peruskoulun (folkeskole) että aikuisopetuksen järjestämisessä. Peruskouluja meillä on 63 koulua, ja niissä on yhteensä noin 8000 oppilasta. Koulujen koko vaihtelee yhdestä oppilaasta noin 600:aan. Mitä taas aikuisopetukseen tulee, ongelmat ovat jotensakin vastaavanlaiset, kun katsotaan opetuksen järjestämistä ja oppilasmäärää.

Vapaa-ajan koulutus

Lähes 50 vuoden ajan kaikki vapaa-ajan koulutus Färssaarilla perustui asetukseen ilta- ja nuorisokouluista (annettu 1935). Kun kuitenkin mahdollisuudet vapaa-ajan aikuiskoulutukseen nykyaikaisemmassa mielessä olivat verraten pienet, tarve ylitti aikaa myöten olemassaolevat puitteet. Vuonna 1983 saatiinkin uusi vapaa-ajan aikuisopetusta koskeva laki. Tässä laissa kunnat veloitettiin järjestämään vapaa-ajan aikuisopetusta tarvetta vastaavasti. Färssaarten järjestelmä eroaa muista Pohjoismaista siinä, että meillä nimenomaisesti kunnat järjestävät ja ohjaavat vapaa-ajan aikuiskoulutusta. Koko opetusohjelman toimeenpanoa varten on valittu poliittisin perustein opetusneuvosto, jolla on mahdollisuus ohjata toimintaa koko maan kattavasti.

Vapaa-ajan koulutusta koskeva laki

Laki vapaa-ajan aikuisopetuksesta (annettiin 30.6.1983) on nykyaikainen puitelaki, joka on rinnastettavissa muiden Pohjoismaiden vastaaviin lainsäädäntöihin.

Laki sisältää a) yleissivistävän vapaa-ajan aikuisopetuksen (almindelig fritidsundervisning), b) erikoistavan vapaa-ajan aikuisopetuksen (srlig fritidsundervisning), c) vapaa-aikatoiminnan (fritidsvirksamhet) sekä d) aikuisopettajakoulutuksen.

Kohta a) Yleissivistävä aikuisopetus kattaa opetuksen kaikissa niissä aineissa, joissa yli 14-vuotiaat färssaarelaiset saattaisivat haluta opetusta. Tällä alueella on huomattava määrä tarjontaa.

Kohta b) Erikoistava aikuisopetus käsittää tutkintoihin valmistavan opetuksen, ammattikoulutuksen sekä täydennys- ja erityisopetuksen. Tutkintoihin valmistava opetus käsittää peruskoulutuksen päättökokeet, HF-tutkinnon (H'yere Forberedelse examen — kaksivuotinen lukiotason kurssi) yksittäiset aineet sekä muun koulutuksen, joka voidaan rinnastaa yksittäisten aineiden kokeisiin. Sen puitteissa annetaan opetusta sekä peruskoulutuksen laajennettuun päättökokeeseen sekä HF-kokeen yksittäisiin aineisiin. Jossakin määrin on ollut yrityksiä järjestää opetusta muillakin aloilla, mutta niiden katsotaan kuuluvan vapaa-ajan koulutuksen ulkopuolelle.

Myös yksittäisiä ammattikoulutuskokeiluja on ollut, mutta niitä ei ole viety päätökseen. Mahdollisesti tämä johtuu siitä, että meillä ei ole vapaa-ajan aikuiskoulutuksessa yhtään koulutus-sihteerä, joka voisi ohjata ja tukea kokeiluja. Kokeilut nähtiin liiaksi hallinnollisina toimina, eikä niihin sisällytty juuri ollenkaan neuvontaa.

Erikoistavaa aikuisopetusta järjestetään sekä perus- että täydennyskoulutuksena. Sitä on pantu toimeen melko paljon yhteistyössä peruskoululaitoksen opintoneuvontapalvelun kanssa. Kuten edellä mainittiin, alalta puuttuu tyydyttävä

neuvonta, muutamaa ohjekirjasta lukuunottamatta.

Kohta c) Vapaa-ajan toiminnan on ollut vaikea päästä vauhtiin osittain viranomaisten nihkeyden, osittain puuttuvan ohjauksen takia. Puutetta on pyritty paikkaamaan hiukan julkaisemalla toiminnasta itsestään ja sen käynnistämistä ohjekirjanen.

Kohta d) Laki antaa mahdollisuuden kouluttaa myös aikuisopettajia sekä ohjaajia vapaa-ajan toimintaa varten. Paljon kursseja on järjestetty, mutta suurelta osalta kouluttajia puuttuu vieläkin välttämätön aikuisopetuksen pedagoginen pätevyys.

Vapaa-ajan koulutuksen aloittaminen

Vapaa-ajan aikuisopetuslain mukaan kunnat vastaavat koulutuksesta. Meillä ei ole vapaan sivistystyön järjestöjä siinä merkityksessä kuin muissa Pohjoismaissa. Vaikka suuri osa ammatityhdistyksistä ja muista järjestöistä organisoivatkin suuren osan jäsentensä kulttuuritoiminnasta, ne eivät saa julkista taloudellista tukea. Lain tarkoittama valtionapu annetaan vain kuntien järjestämälle koulutus- ja kulttuuritoiminnalle.

Kunnat laativat vapaa-ajan aikuiskoulutuksen ja kulttuuritoiminnan talousarvion ja ohjaavat sen välityksellä toimintaa. Kunnanhallitus määrää kunnan vapaa-ajan aikuisopetuksen laajuuden.

Kunnanhallitus järjestää myös erikoistavan aikuiskoulutuksen. Kun kuitenkin sen aloittaminen vaatii verraten suuren pohjan riittävän oppilasmäärän saamiseksi, käynnistäminen on ollut vaikeaa. Siksi kuntien välille on yritetty saada aikaan yhteistyötä tutkintoihin valmistavan aikuiskoulutuksen tarjonnan varmistamiseksi. Yhteistyöstä on saatu hyviä tuloksia, vaikka hyvin usein törmätäänkin kuntien itsemäärämishaluun.

Aikuiskoulutus vuoden 1983 lain voimaantulon jälkeen

Vuoden 1935 asetus antoi ahtaat ja rajoittavat puitteet aikuisopetuksen kokonaisjärjestelyille. Vuoden 1983 laissa mahdollisuudet järjestää tarpeellista aikuiskoulutusta lisääntyivät valtavasti. Hyvänä osoituksena kasvaneista mahdollisuuksista on se, että aikuiskoulutuksen muut kuin palkkamenot lisääntyivät 100 prosenttia. Sen lisäksi vielä opettajien palkat nousivat.

Aikuiskasvatus 2/1991

Osallistujat

Färsaarten asukkaista noin 25 prosenttia osallistuu tavalla tai toisella vapaa-ajan aikuisopetukseen. Noin 2/3 osallistujista on naisia. Eniten osallistujia on yleissivistävässä aikuisopetuksessa. Kustannuksiltaan se on myös halvinta. Viime vuosina on tapahtunut sellainen muutos, että yhä useammat opiskelijat siirtyvät tutkintoihin valmistaviin opintoihin. On havaittu, että nyt on mahdollisuutensa myös niillä, jotka aikoinaan eivät voineet suorittaa päättötutkintoa.

Muita vapaa-ajan aikuisopetuksen muotoja

Färsaarille on onnistuttu luomaan hyvää vapaa-ajan aikuisopetusta. Siihen voivat osallistua 14 vuotta täyttäneet. Oppivelvollisuus koskee ikävuosia 7-14, vaikka 98 prosenttia oppilaista jatkaakin 9. kouluvuoden jälkeen ja 85 prosenttia vielä 10:nnekin jälkeen. Koska vapaa-ajan aikuisopetusta on 14. ikävuodesta eteenpäin, ei ole periaatteessa olemassa suoranaista nuorisokoulun tarvetta. On kuitenkin käytännössä käynyt ilmi, ettei aikuisille tarkoitettu opetus kiinnostanut nuoria. Tästä syystä on suunniteltu nuorisokoulun perustamista, mutta toistaiseksi se on jäänyt puheiden asteelle. Asian hyväksi tehdään kuitenkin edelleen sitkeästi työtä, ja lähiaikoina suunnitelma voitaneen toteuttaa käytännössä.

Musiikkikoulu

Vapaa-ajan aikuisopetuslaissa edellytettiin, että opetus on ryhmäopetusta. Se ei kuitenkaan koske täydentävää erityisopetusta, jota voidaan antaa yksityisopetuksena.

Ryhmäopetusmääräyksen katsottiin kaventavan pätevän musiikinopetuksen mahdollisuuksia. Mutta koska Färsaarten vapaa-ajan aikuisopetus on valtiollinen kysymys ja opetuksen puitelait säädetään Tanskan kansankäräjillä, oli valloista saada aikaan yksityisopetukseen painotuvaa musiikinopetusta. Siksi Färsaarten lagting säati lain kuntien perustamien musiikkikoulujen avustuksesta. Tämän lain puitteissa voivat yksittäiset kunnat tai kuntainliitot perustaa musiikkikouluja, joissa on vakinaisia opettajia. Opettajilta vaaditaan konservatorio- tai vastaava koulutus. Eri musiikkikouluilla on tiivis yhteistyö, mikä antaa niille mahdollisuuden hyödyntää opettajavoimia tehokkaasti.

Lain myötä on tarjoutunut mahdollisuus antaa musiikissa yksityis-, ryhmä- ja teoriaopetusta. Sen seurauksena on syntynyt rikas musiikkielämä, ja on voitu perustaa jopa amatööripohjalla toimiva sinfoniaorkesteri.

Valtionapu

Färssaarten itsehallintolain mukaan Färssaaret saivat Tanskan budjetin kautta valtionapua Färssaarten talousarvion eri aloille. Esimerkiksi peruskoulun valtionapu oli 55 prosenttia kaikista opettajien palkkamennoista ja opiskelijoiden kuljetuskustannuksista, tuki koulujen rakennustoimelle oli 20 prosenttia. Vapaa-ajan aikuisopetuksen valtionapu oli:

- Yleisessä vapaa-ajan aikuisopetuksessa 37 %
- Erikoistavassa vapaa-ajan aikuisopetuksessa 66 %
- Vapaa-ajan toiminnassa 0-37 %
- Aikuisopettajakoulutuksessa 66 %

Niiden ehtojen mukaisesti vapaa-ajan aikuisopetukseen myönnetyt varat olivat hyvin pysyvät, koska poliitikkojen etujen mukaista oli, että valtionapu oli verraten suuri. Kun katsotaan verotuloja, oli järjestely färsaarelaiten kannalta hyvä. Näissä puitteissa meillä oli mahdollista ylläpitää vapaa-ajan aikuiskoulutusta kaikille saarilla, vaikka se eräissä tapauksissa merkitsi suuria kustannuksia.

Vuonna 1987 färsaarelaiset ja tanskalaiset viranomaiset alkoivat neuvotella valtionavun kokonaissummasta Färssaarille. Vaikka siihen kokonaissummaan voitiinkin laskea mukaan vapaa-ajan aikuisopetuksen kustannuksia, hyväksyttiin se, että kokonaissummaa saatettiin käyttää muihinkin kuin alkuperäisiin tarkoituksiin, jos se katsottiin välttämättömäksi. Vuonna 1988 Färssaaret joutuivat taloudelliseen kriisiin, joka aiheutti rahanpuutteen useilla aloilla. Sellaisissa tilanteissa ei katsottu olevan varaa entisessä laajuudessa antaa valtionapua aikuisopetukseen ja vastaavaan, mistä syystä näihin tarkoituksiin osoitettavia varoja laskettiin voimakkaasti. Vuoden 1988 verrattuna vuoden 1990 varoja leikattiin 42 prosenttia. Tämä on johtanut toiminnan vähentymiseen erityisesti haja-asutusalueilla. Näkyvät varojen lisäämiseen ovat huonot. On syytä asennoitua siten, että toimintaa leikataan yhä. Toivottavasti se ei saa aikaan sitä, että vapaa-ajan aikuisopetus ei kykene täyttämään enää ollenkaan tehtäväänsä. On selvää, että suurten leikkausten jälkeen aikuisopetus täyttää enää vain osittain siihen aikanaan asetetut toiveet.

Budjettisäästöjen aikaansaamiseksi on esitetty lainmuutosta sekä lain muuttamista hallinnollisesti joustavammaksi. Täavoitteena on suuremmat yksiköt. Mutta hyväksytäänkö lainmuutos, sen näyttää aika.

Kulttuuriolot muuten

Kun tässä yhteydessä puhutaan kansansivistyksestä, siihen kuuluu monia alueita.

Ajasta, jolloin 150 vuotta sitten saimme fäärin kirjakielen, on saarten kirjallisuus kehittynyt valtavasti. Aikaisemmin meillä oli elävä suullinen kirjallisuus, mutta kirjakielen myötä saimme paljon suuremman kirjavalikoiman ja useita laajentumisen mahdollisuuksia kirjallisuuden alueella. Nykyään julkaistaan noin 150 kirjaa vuodessa, näistä puolet on kotimaisia ja puolet käännöskirjallisuutta.

Monissa kaupungeissa esitetään amatööriteatteria. Pääkaupungin Torshavnin lukuun ottamatta ei ole olemassa ammattiteatteria. Siinä on paljattu henkilökunta, mutta sitäkin täytyy pitää amatööripohjisena.

Useimmissa kaupungeissa/kunnissa ei ole yleistä kirjastoa tai koulukirjastoa tai ei kumpakaan. Niissä kunnissa, joissa ei pienuutensa vuoksi ole mahdollista saada toimimaan kumppaakaan, käy kirjastoauto.

Färssaarilla on aika vilkasta musiikitoimintaa ja amatöörivoimin toimiva sinfoniaorkesterikin. Sen lisäksi on olemassa pieniä orkestereita siellä täällä. Ne toimivat hyvin aktiivisesti.

Kilpailu vapaa-ajan aikuisopetuksen kanssa

Elämme sellaisia aikoja, jolloin meillä ei todellakaan ole mahdollisuuksia ohjata ulkoapäin tulevia vaikutuksia. Me voimme kuunnella kaikkia eurooppalaisia radioasemia. Television satelliittilähetykset hukuttavat meidät ilman, että me voisimme mitenkään päättää, mitä lähetystyksiä vastaanotetaan. Pohjoismaista virtaa sekä hyvää että huonoa kirjallisuutta. Sehän on kirjoitettu kielellä, jota kaikki ymmärtävät. Siksi aikuisopetuksella on valtava merkitys sen antaessa ihmisille otteen johonkin, jonka avulla arvioida ja ottaa kantaa heidän yhteiskuntaansa tulviin vaikutteisiin.

On myös muita alueita, joilla vaikutukset ovat erityisen suuria ja joita voimme vain seurata. Siksi toivomme, että poliitikkomme sekä muut vastuunkantajat ymmärtävät vapaan sivistystyön merkityksen ja välttämättömyyden ja myöntävät siihen ne varat, jotka ovat välttämättömät pitämään pyörät liikkeellä.

Valitettavasti juuri tällä hetkellä näköalat ovat aika huonot.